

• Elisa Pesapane
'Jonge Odysseus en
zijn broer' (2025).

Odysseus en de mensheid

Door de ogen van kunstenaar Elisa Pesapane

Tekst Annemarie Kok

Deze zomer opent het Rijksmuseum van Oudheden zijn deuren voor *Galleria*, waarbij twaalf kleine tentoonstellingen de bezoeker laten meevoeren door erfgoed, archeologie en kunst. Een daarvan is het project *ODYSSEUS en de verdrinkenen en de geredden* van de Italiaans-Nederlandse Elisa Pesapane. Hierin zijn literatuur, Etruskisch erfgoed uit de RMO-collectie, blow-ups van haar werk en veertien originele tekeningen verweven tot een caleidoscopisch decor met de iconische held Odysseus in de hoofdrol.

Odysseus kwam al voorbij op talrijke vazen, schildersdoeken en tekeningen. Hij speelde een hoofdrol in een opera, een musical en vele films (met een nieuwe release, onder regie van Christopher Nolan, aanstaande in juli 2026). De Griekse held inspireerde daarnaast verschillende schrijvers, zoals Franz Kafka en James Joyce. Maar niet eerder zagen we hem gekleed in moderne zwembroek en met een bezem als attriboot, zoals in het nieuwste kunstproject van Elisa Pesapane. De jonge Odysseus van Pesapane reist met zijn broertje en een diverse groep bemanningsleden over land en zee, op zoek naar de verloren mens-

heid. Er wacht het reisgezelschap - bestaande uit onder meer de nimf met informatie, Neptunus, een kunstenares in een rolstoel, een slechthorende ober en een oma met een hondje - eerst een aantal bijzondere ontmoetingen met monsters, zoals een zeemeerman, een chimaera en een centaur. Ze vinden de mensheid uiteindelijk terug in een zwembad, waar deze les krijgt van badmeester Charun in verdrinken (in plaats van in zwemmen) en 's avonds mee kan doen aan discozwemmen. Odysseus wordt aangemoedigd om samen met zijn broertje te vertrekken uit deze hel, verder te reizen en zichzelf opnieuw uit te vinden. De bezem draagt hij al die tijd met zich mee. Die wordt ingezet als tentstok, als peddel, als moordwapen en als reddingsstok, maar tot besluit ook om het vuil buiten te houden.

Pesapane brengt haar verhaal over Odysseus enerzijds in de vorm van een mythologisch sprookje in woord en beeld, uitgegeven door uitgeverij Zoetzuur en verkrijgbaar in de boekhandel en museumwinkel; anderzijds zijn de beelden van het project *ODYSSEUS en de verdrinkenen en de geredden* onderdeel van het museumevenement *Galleria* in het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) in Leiden, waar het verhaal in de vorm van een multimediale installatie wordt gepresenteerd, net als het boek vormgegeven door Yolanda Huntelaar.

Krachtige lijnen

Voor haar werk baseert Pesapane, die studeerde aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en een studie Italiaanse Taal en Cultuur volgde aan de Universiteit Leiden, zich graag op haar directe omgeving. Haar twee zoons stonden model voor Odysseus en zijn broer. Verschillende mannen en vrouwen uit haar Italiaanse kennissenkring poseerden als model voor personages zoals de vertaalster, de Sensei en de leden van het gezin. Pesapane gebruikt schetsmatige en tegelijk krachtige lijnen, die ze met potlood op papier zet, om de menselijke aard te onderzoeken en te vangen. Kleur laat ze achterwege. Met de zwarte lijnen kan ze zeggen wat ze wil, zo legde ze uit in een recent interview. De omgeving waarbinnen de personages uit het verhaal opereren, wordt slechts beperkt weergegeven. Een uitzondering wordt gemaakt voor het zwembad waarin Odysseus en zijn crew de mensheid terugvinden. De nadruk van de overige tekeningen ligt echter op de gezichtsuitdrukkingen en lichaamstaal van de figuren. Portretten vormen de rode draad binnen Pesapanes oeuvre.

Etruskische kunst

Tijdens de totstandkoming van het project reisde Pesapane veel heen en weer tussen Nederland en Italië. Zo trok ze naar Umbrië om haar modellen te tekenen en voor vakantie aan het zwembad. Ze bezocht deze regio ook om er de kunst en cultuur te bestuderen van de Etrusken, de inwoners van het oude Etrurië (dat het huidige Toscane en delen van Umbrië en Lazio omvatte) die bekendstonden om hun reislust, handelsgeest en sterke band met de zee. De connecties met het verhaal van Odysseus, maar ook met Pesapanes eigen werk dienden zich aan.

Daarnaast reisde ze verschillende malen naar Rome, waar ze aan het Koninklijk Nederlands

Instituut Rome (KNIR) verbleef als artist-in-residence. Slechts een paar honderd meter van het KNIR werd Pesapane getroffen door een object uit de collectie van het Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia: een vrouwenhoofd gemaakt van geschilderd terracotta dat oorspronkelijk onderdeel was van de façade van een Etruskische tempel in Pyrgi (nu Santa Severa), de oude haven van Caere (nu Cerveteri). De vrouw met grote ogen, open mond en wapperende haren is duidelijk in beweging en wordt door het museum geïdentificeerd als de Griekse zeegodin Leucothea. Daarnaast wordt ze geassocieerd met de Etruskische godin van de dageraad, Thesan, aan wie de tempel oorspronkelijk gewijd was en die later geassimileerd werd met de Griekse Leucothea. Het vrouwenhoofd bracht Pesapane nieuwe impulsen voor haar eigen project, vol sterke karakters met hun haren in de wind. Dit voorval demonstreert heel concreet hoe niet alleen Odysseus' zwerftocht, maar ook Pesapanes expedities nieuwe ontmoetingen en ontdekkingen teweegbrengen.

De tekeningen gaan een dialoog aan met Etruskische objecten

In de presentatie in Leiden speelt de kunst van de Etrusken opnieuw een prominente rol. Hier gaan Pesapanes tekeningen een dialoog aan met een selectie Etruskische objecten die na een lange reis - en wellicht vele omzwervingen - in de collectie van het RMO terecht kwamen. Ze zijn zorgvuldig geselecteerd door Pesapane en vertonen thematische en formele overeenkomsten met haar eigen werk. Door deze gearrangeerde ontmoeting kun-

• *Elisa Pesapane*
'De strijd tussen de centaur en Odysseus en zijn broer' (2026).

nen er nieuwe betekenissen ontstaan en kunnen zowel de klassieke als de moderne artefacten met nieuwe ogen bekeken worden.

Actualiteit

Hoewel *ODYSSEUS en de verdrinken en de geredden* vol zit met verwijzingen naar oude verhalen en historische bronnen, is het project tegelijk bijzonder eigentijds. Zo heeft Neptunus een langeafstandsrelatie, draagt de Sensei altijd een flesje rode wijn in een cadeautasje bij zich om na grensoverschrijdend gedrag zijn excuses kracht bij te zetten, wordt er een Hello Kitty-zwemband opgeblazen en is de nimf met informatie een leider die zomaar wat doet zonder echte kennis van zaken. Herkenning zal voor het publiek anno 2026 niet ver weg zijn. In de hedendaagse referenties klinkt ook een vorm van ironische maatschappijkritiek door. Zeker wanneer Pesapane schrijft over de mensheid die vrolijk danst en zingt tijdens het discozwemmen, en collectief doof blijkt voor problemen om zich heen. Veelzeggend is in dit verband ook het citaat van Dante Alighieri, waarmee Pesapane haar boek opent: 'The darkest places in hell are reserved for those who maintain their neutrality in times of moral crisis.' Net zoals de kunstenaars die deel uitmaakt van Odysseus' bemanning en de hele dag tekent en grappen maakt over wat ze om zich heen ziet gebeuren, portretteert Pesapane zelf de wereld met woord, beeld en ironie. De directheid van het tekenen stelt haar in staat om scherp te reageren op haar omgeving en de actualiteit.

Meanderen

Het nieuwste werk van Pesapane beweegt tussen verleden en heden, tussen luchtigheid en zwaarte, tussen realisme en het groteske, tussen taal en beeld, tussen het Noorden en het Zuiden. Beschouwers en lezers van het werk worden uitgenodigd om mee te reizen tussen deze werelden.

Nooit in een rechte lijn, maar zoals de potloodlijnen van Pesapane, en zoals Odysseus deed, op een meanderende manier. Het nomadische en multimediale project *ODYSSEUS en de verdrinken en de geredden* moedigt iedereen aan om zoekende te blijven, om niet in strikte categorieën te denken en, vooral ook, om zichzelf steeds opnieuw uit te vinden. 🌊

Rijksmuseum van Oudheden
Rapenburg 28
2311 EW Leiden
+31 (0)71 516 31 63
www.rmo.nl

De tentoonstelling *Galleria* is te zien van 11 juni t/m 1 november 2026. Naast het werk van Elisa Pesapane komen de volgende elf onderwerpen aan bod: persoonlijke herinneringen van Syrische archeologen aan de antieke stad Palmyra; een greep uit de collectie antiquarische boeken over archeologie; reconstructies van 9de-eeuwse gewaden, gebaseerd op schilderijen uit de middeleeuwse kathedraal van Faras in Nubië; werk van Bob Brobbel, de eerste illustrator voor de Nederlandse archeologie; fantasievolle reconstructies van het tempelcomplex van Amenemhat III; een 'geheugenarchief' in achttien schilderijen van kunstenaar Lux Buurman; fibula's uit de Romeinse tijd naast kledingspelden van de afgelopen tweehonderd jaar uit het huidige Marokko; portretten door fotograaf Marwan Magroun van mensen die het oud-Egyptische anch-symbool bij zich dragen als sieraad, haarversiering of tatoeage; Romeinse damesportretten met complexe opgestoken kapsels; Grieks aardewerk uit de Leidse universiteitscollectie in een verhaal over veranderde onderwijsaanpak; twintig klokken uit de 19de en 20ste eeuw met op Egypte geïnspireerde motieven.

